

L'església de Santa Maria l'Antiga o Santiga (1983-2009): una història per recuperar

Ernesto Vilàs Galindo

Llicenciat en història

1. ANTECEDENTS

Aquest document va néixer a finals de l'estiu de l'any 2008 amb la finalitat de documentar, exposar, descriure i argumentar els valors històrics i arquitectònics de l'església de Santa Maria l'Antiga o Santiga i el seu conjunt parroquial. L'objectiu de tal recull d'informació era sol·licitar del Ple de l'Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda la declaració de bé cultural d'interès local (BCIL) per a aquest monument. Aquesta declaració correspon als plens municipals en aquelles localitats de més de 5.000 habitants, tal com estableix l'article 17 de la Llei 9/1993 de 30 de setembre, del patrimoni cultural català. L'esforç realitzat per explicar Santiga va reeixir i el Ple consistorial va declarar Santiga, per unanimitat, bé cultural d'interès local (BCIL) el 25 de setembre de 2008. Aquesta declaració significa una revalorització de l'església de Santiga i el seu conjunt parroquial dins de l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

L'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya, el gestiona la Secció d'Inventari del Patrimoni Cultural Immoble de l'Àrea de Coneixement i Recerca de la Direcció General del Patrimoni Cultural. Es va iniciar l'any 1982 i des d'aleshores s'ha perfilat fins a assolir una visió força completa del patrimoni construït monumental d'arreu de Catalunya. S'hi inclouen edificis i construccions d'interès artístic, arquitectònic o històric, sectors i elements d'edificis, elements arquitectònics aïllats, petits conjunts d'interès històric artístic, tant de caràcter monumental com popular i tradicional. L'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya forma part de l'Inventari del Patrimoni Cultural Català, definit per l'esmentada Llei 9/1993.

Aquesta llei vetlla per l'elaboració i el manteniment de l'Inventari, que ha de permetre l'estudi i la difusió de tots els béns que l'integren, i defineix l'accés de la ciutadania a les dades contingudes a l'Inventari. Dins de l'Inventari, hi

tenen cabuda les tres categories de protecció que estableix l'esmentada Llei 9/1993: els béns culturals d'interès nacional (BCIN); els béns catalogats o els béns culturals d'interès local (BCIL) i la resta de béns integrants de l'ampli concepte de patrimoni cultural que defineix la llei.

Al costat del conjunt parroquial de Santiga s'aixeca el castell de Santiga i el seu entorn, inclòs en l'inventari de béns d'interès cultural del patrimoni històric espanyol, segons la Llei 16/1985 que recollia l'antic decret de 1949 que li atorga la consideració de Bé cultural d'interès nacional per part del *Ministerio de Educación*.¹ El nucli sencer de Santiga està inclòs en la relació de *Paisatges, edificis i monuments d'interès artístic i cultural* del Pla comarcal de Sabadell i té un Pla especial de protecció.

Més enllà de catalogacions tècniques, Santiga és per a la ciutadania perpetua un espai simbòlic on perviu, encara, la Santa Perpètua rural de llunyà record. Les activitats culturals que acollia l'entorn com l'Aplec de la Sardana, la Festa de l'Arbre, el Concurs de Pintura organitzat pels Amics de Santiga, la festivitat de Santa Prisca, etc. havien atorgat a l'indret la categoria de signe d'identitat de Santa Perpètua, signe que perilla des de 1999 en què l'església és tancada al públic. Quan l'any 2002 una part de la coberta de la nau gòtica va esfondrar-se l'evidència va manifestar-se amb tota cruessa. El deteriorament físic de l'església és també el símbol del decandiment de l'espai.

El Pla especial de Santa Perpètua de Mogoda ha resultat un reflex de considerar el patrimoni arquitectònic com un conjunt específic que forma part del patrimoni cultural de qualsevol poble o ciutat. El conjunt de Santa Maria l'Antiga dins del patrimoni perpetuenc esdevé un espai que aplega valors arquitectònics de gran importància, a més de constituir una referència dins de la memòria col·lectiva de la nostra comunitat. En ambdós casos el conjunt monumental de Santiga és un senyal d'identitat de la comunitat a recuperar. Cal, però, explicar què és Santiga i això farem a continuació.

2. MARC GEOGRÀFIC I CONTEXT HISTÒRIC

Santa Perpètua de Mogoda (Vallès Occidental) acull dins del seu terme municipal el paratge de Santiga, antiga vila rural agregada l'any 1847 al poble². Situada a dos quilòmetres del nucli urbà de Santa Perpètua, direcció Sabadell (B-140), trobem la vall de Santiga entre la serra de la Salut i la de Polinyà, al bell mig de la plana vallesana agroforestal ubicada entre el riu Ripoll i la riera de Caldes, i fa d'eix connector de les serralades Litoral i Prelitoral.

1. BOE núm. 1949

2. Per saber més de la història de l'agregació: Ernesto Vilàs Galindo, *Agregacions al segle XIX. El cas de Santiga, 1836-1847*. Dins de revista *Notes* del Centre d'Estudis Molletans, vol. 18, pàg. 67-78, Mollet del Vallès, 2003.

Aquesta orografia emmarca l'estructura de la seva conca, les aigües pluvials de la qual transcorren per la riera de Santiga o de Canalies. Envoltada de zones industrials, encara conserva, però, la seva morfologia d'estructura agrícola original.

Poques vegades els topònims són tan descriptius respecte a l'origen del lloc que denominen. L'ocupació humana de Santiga és molt antiga, les restes de període prehistòric són molt abundants. S'han recuperat restes de ceràmica del neolític antic (VI-V mil·lenni aC), del bronze final (II-I mil·lenni aC) i l'enterrament del ferroibèric (segles VI-V aC) d'un jove guerrer ibèric inhumat amb armes i bagatges (llança, fletxes, espasa) que fa sospitar als especialistes de l'existència d'un poblat ibèric a l'entorn de Santiga.

Les darreres prospeccions arqueològiques han posat en valor les restes d'una vil·la romana sota l'edifici de la rectoria localitzada pels membres del Grup Pro Arqueologia i Història de Santa Perpètua de Mogoda als anys vuitanta i exposada de manera afeccionada. La Sala de Troballes Fermí Vinyals, com es denomina aquest espai explicatiu, a més de les restes romanes, conserva eines del camp i l'ara o altar d'una església paleocristiana. L'existència d'aquesta ara feia preveure l'existència d'una església paleocristiana construïda sobre les restes de la zona sagrada d'una vil·la romana. Les excavacions a l'interior de l'església realitzades aquest estiu del 2008 no han trobat rastre d'aquesta construcció religiosa del segle VII-VIII. Al seu lloc hi ha l'església preromànica que sembla que ser va ser construïda directament sobre l'estructura de la vila romana. Aquestes troballes actualitzen la hipòtesi de l'historiador perpetuenc Fermí Vinyals que suposava l'existència d'un assentament romà de nom *Canalis* compartint el territori de Santiga amb l'antiga *Arragonem*, actual Sabadell. L'abundància d'aigua procedent de la riera de Canalies (ara de Santiga) hauria permès a aquests romans santiguencs abastir de productes de l'horta els ciutadans d'Arragonem, especialitzats en els conreus de secà per a abastiment de la metròpoli romana.³

3. EL NUCLI HISTÒRIC DE SANTIGA

El safareig, que rep les aigües d'una mina d'aigua construïda al segle XIX encara existent, el castell de Santiga i l'església amb el seu conjunt parroquial, configuren la plaça de Santiga, centre d'aquest espai. A la plaça, completen el paisatge un magnífic lledoner a prop del safareig, l'olivera al centre i un vell plataner al costat. El nucli de Santiga es dividia en dos barris que tenien la riera com a frontera natural, el barri de dalt i el de baix. Del primer era l'església, el castell, can Rectoret, can Barnola, i un grapat de masies més, moltes desapa-

3. Vinyals, Fermí: *Notes de la història de Santiga, petit poble del Vallès*. Grup Pro Arqueologia i Història de Santa Perpètua de Mogoda. Santa Perpètua de Mogoda, 1984, pàg. 33-38.

regudes avui dia. Del segon, can Sabau, Torreferrussa, can Maiol i can Llobet, entre d'altres.

El safareig, el mur dels sentiments i el campanar de Santiga. Cada any, els Amics de Santiga homenatgen un poeta català i deixen una peça de ceràmica adherida al mur de darrera del cementiri per a record de futures generacions. Fotografia: Josep Ponsa.

3.1. EL CASTELL DE SANTIGA

El castell de Santiga és una masia fortificada de planta quadrada amb tres crugies i de tres pisos d'alçada, envoltada d'un mur amb un portal adovellat d'accés. Les parets de càrrega són de còdols i sorra, té voltes en planta baixa i bigues de fusta en planta i pis. La coberta és a quatre aigües, de teula àrab. L'edifici està envoltat a les façanes nord, est i oest d'edificis auxiliars a nivell de planta baixa i planta pis, a excepció de la façana principal on se situa un petit jardí. Aquesta façana té una composició simètrica amb un portal adovellat d'accés a planta baixa i finestra a banda i banda, tres balcons a planta pis i un seguit de finestres amb arc de mig punt a la planta de golfes. Són especialment destacables el portal adovellat del mur d'accés al jardí d'on penja un escut d'armes amb les ensenyes de les cases nobiliàries dels Salbà, els Vallgornera, els Vallseca i els Sentmenat. El portal adovellat que dona accés a la masia també té força interès⁴.

4. *Pla especial de protecció del patrimoni arquitectònic de Santa Perpètua de Mogoda*, PEPPASPM). Text refós al novembre de 1996. Fitxa de catàleg núm. 29.

L'origen del castell i els seus habitants també és força antic. L'indret apareix a la documentació des del segle X i, des dels temps medievals, els senyors i propietaris anaren configurant una gran propietat única. Els cavallers de Santiga no són tan coneguts com els Mogoda, però no eren menys importants en el món medieval. Arnal Geribert d'Antiga (XII) a més de Santiga tenia propietats per diferents llocs del Vallès i era un dels nobles que seguia el comte de Barcelona. Ell va fortificar la masia atorgant-li la funció militar defensiva. Marimon de Plegamans (XIII), propietari de Santiga per via hereditària, formava part d'una influent família nobiliària com a llocstinents reials. Al segle XIV els propietaris eren els Sentmenat, no menys importants que els anteriors. Aquests obligaven els pagesos de les masies dels seus territoris a netejar el fossar del castell amb les seves eines, malgrat que la seva funció de defensa no existís⁵.

Una altra vegada per via hereditària, Santiga va a parar a mans d'un "Gran-de de España", Miquel de Salbà i Vallseca, que es transformaria en el propietari de les millors terres, els millors boscos i els drets d'aigües. Amb el seu fill, primer marquès de Vilanant, la propietat de Santiga va entrar en els circuits dels grans títols nobiliaris a escala estatal, inversionistes absentistes residents a Barcelona o Madrid, segons les seves ocupacions. El primer marquès de Vilanant, Miquel Salbà i Vallgornera (1613-1684) per exemple, va ser regent de la tresoreria de la Generalitat, col·laborador directe del lloctinent de Catalunya, Joan Josep d'Aústria; comissionat per fixar les noves fronteres amb França a conseqüència del Tractat dels Pirineus, que aconseguí rescatar per a Catalunya l'enclau de Llúvia, i virrei de Mallorca. Generació rere generació acumularen títols i propietats: vescomte de Joc, marquès de Rupit, baró d'Orcau, comte d'Aranda i, finalment, comte de Hajar, una de les grans famílies nobiliàries d'Aragó.

Pedro Fadrique Fernàndez de Hajar tenia tants títols i privilegis com deutes; per tant, el 1802 va vendre Santiga a Jaume Mas, català resident a Madrid. El patrimoni de Santiga va tornar a Catalunya amb Jaume Mas però ell va ser també un propietari absentista i va mantenir el sistema d'administrador dels nobles que el van precedir. Aquesta estructura de la propietat va impedir el creixement urbà al voltant de la sagrera, de l'església com va ser normal en la majoria dels pobles entre els s. XVII i XVIII. La manca de creixement va mantenir la població de Santiga en uns nivells molts baixos de manera que quan el govern de Madrid va decidir agregar els pobles petits als seus veïns més grans, no van poder resistir.

5. Canyameres, Esteve: *Masos, masies i masovers*. Edició a càrrec de l'Ajuntament de Santa Perpètua en premsa. Va ser Pere el Cerimoniós qui va retirar la consideració de *termenat* al castell de Santiga, enviant a aixoplugar-se de les violències de l'època als habitants de Santa Perpètua, Polinyà i Santiga, primer a Caldes de Montbui i després a Sabadell.

Actualment al paratge de Santiga, hi conviu una estructura quasi aturada en el temps amb el castell; les cases construïdes entre els segles XVI i XVII, a davant i a ponent del castell per als treballadors; l'hostal que també era del senyor; la casa rectoral i l'església, al costat de les naus industrials dels polígons del segle XX i XXI que caracteritzen l'economia de Santa Perpètua de Mogoda actual.

Imatge actual del Castell de Mogoda. Fotografia: Josep Ponsa.

3.2. L'ESGLÉSIA DE SANTA MÀRIA L'ANTIGA O SANTIGA

La primera cita documental de l'església de Santa Maria data de l'any 983. L'església degué ser modificada o refeta al llarg del segle XII, ja que l'any 1193 torna a ser consagrada. Les contínues actuacions sobre l'edifici són una característica del temple santiguenc, de manera que els successius moments històrics hi tenen reflex. Segons l'estat actual del coneixement, podem determinar els següents períodes d'evolució constructiva⁶:

1. **Època romana (s. I-V dC).** Aquesta fase s'ha pogut determinar per un paviment d'*opus signinum* localitzat a l'actual campanar i la recent troballa, sota la nau central, de les restes d'una vil·la romana de grans dimensions.

2. **Època altmedieval (s. IX-X).** Es pot relacionar amb aquesta fase una església preromànica, de la qual s'han localitzat dos murs que podrien molt ben ser els de l'*ecclesiola* citada als documents del s. X.

6. Álvarez, Bruna.

3. **Època romànica (s. XI).** És el moment de construcció de l'església romànica d'una sola nau, amb un absis semicircular, al damunt de l'edifici preromànic.

4. **Època tardoromànica (s. XII-XIII).** El temple s'amplia amb la construcció d'una capella lateral amb absis semicircular al sud, i el campanar exempt de planta quadrada, conservat actualment, al mur de tramuntana.

5. **Època baixmedieval (s. XIII-XIV).** Ampliació de la capella lateral sud fins arribar als peus de la nau principal. En aquest moment s'obren els tres arcs de mig punt, per tal de comunicar les dues naus.

6. **Època moderna (s. XVI-XVIII).** Al segle XVI es reforma la nau principal amb la construcció de l'absis trapezoïdal actual i la porta de l'entrada oest, en ús encara i marcada amb l'any de modificació al llindar: 1574. Als segles XVII-XVIII correspon el sobrealçament del campanar, la construcció de la capella del Sant Crist i la volta de canó amb guix de la nau lateral sud.

En època moderna, també es van adossar a la façana posterior (est) i a la lateral (nord) la casa rectoral, que connecta directament amb la part posterior de l'església a través d'un pati i la casa de dues plantes on era l'hostal, adossat a la paret del nord.

Les actuals actuacions arqueològiques que s'estan desenvolupant permetran acotar amb més precisió aquesta cronologia. Per exemple, el període romà està demostrant una gran potència arqueològica. S'han trobat importants restes d'una vil·la romana erigida el segle I dC i habitada fins al VII. Els visigots, que l'haurien trobada abandonada, la van usar com habitacle tal com demostra l'existència de dues llars de foc i un parell de sitges on guardaven el gra. En un principi, les restes semblaven correspondre a un absis paleocristià del segle VII però una millor observació ha pogut precisar que es tractava d'una església carolíngia dels segles IX i X que l'haurien aixecat aprofitant les parets de la vil·la romana. Més endavant, al segle XI, es va construir l'ermita romànica, de la qual s'ha destapat l'absis.

3.3. L'ENTORN AGROFORESTAL

L'any 1975 la Universitat Autònoma de Barcelona realitzava un dels primers estudis sobre l'anomenat Paratge d'interès natural de l'àmbit de Santiga. Aquest estudi feia un inventari de la vegetació prioritària de la zona i un disseny d'itineraris d'educació ambiental, destacant els hàbitats de la zona, especialment la vegetació de ribera, molt frondosa en aquells moments. Aquesta abundant vegetació de ribera que en alguns trams cobreix entre un 50 i 75 % del terreny⁷, és un important refugi de fauna.

7. Daranas, Joan; Imbernón, Noelia: *Fauna III ocells*. Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda. Quadern d'educació ambiental núm. 6, Santa Perpètua de Mogoda, abril de 2003. Pàg. 25.

La vegetació de ribera de la riera de Canyameres i el camí rural que discorre paral·lel a la riera, proporcionen a la zona un caràcter natural, apareixen espècies arbòries com saücs, desmais, àlbers, oms, alzines, roures⁸... tot i que també es pot esbrinar que no tota la vegetació és típica de ribera, ben al contrari, apareixen plantacions de plataners i de pollancrecs que estaven destinats a l'explotació forestal. La major naturalitat la conserva en el tram de la riera on existia la font dels Joncs, font avui dia coberta de graves i vegetació.

Aigües amunt, a l'alçada del pont que passa cap a can Barnola, es recull l'aigua de la riera i es canalitza amb una mina que desemboca en el safareig de la plaça de Santiga. La mina rega l'horticultura de la zona basada en el conreu de la mongeta del ganxet (típica del Vallès). El farratge és, no obstant, la base de les explotacions agrícoles de la zona, cultiu que resulta un hàbitat adient per a petits vertebrats i els seus depredadors, les rapinyaires fàcilment visibles al cel santiguenc.

El curs fluvial, la varietat de vegetació de ribera i la composició del mosaic agrícola de la zona li confereixen una importància cabdal com a corredor ecològic i paisatgístic. Cal esmentar que la proximitat a nuclis de població (Santa Perpètua de Mogoda, 2 Km, Sabadell, 6 Km, Barberà del Vallès, 1 Km.) li atorga un marcat accent antropitzat i per tant parlem dels espais periurbans de la conurbació de Barcelona.

Aquest mosaic agroforestal s'ha protegit des del punt de vista urbanístic en el Pla general municipal de Santa Perpètua de Mogoda amb la qualificació de sòl no urbanitzable de valor ecològic paisatgístic d'ús dominantment agrícola

Paisatge de Santiga. Fotografia: Josep Ponsa.

8. Martínez, Teresa; Ricart, Joan: *L'arbrat urbà, Santa Perpètua de Mogoda, itinerari per a fer en bicicleta*. Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda, Quadern d'educació ambiental núm. 1. Santa Perpètua de Mogoda, pàg. 7 i 14, entre d'altres.

i amb el Pla especial d'ordenació i protecció del medi rural de l'Àrea de Santiga, aprovat el 22 de juny de 1999.

El manteniment de la màxima naturalitat compatible amb l'ús social i patrimonial de la zona i els parcs periurbans és el repte a aconseguir per a tots els municipis de la segona corona metropolitana de Barcelona, on el procés d'urbanització és accelerat.

4. DESCRIPCIÓ DEL CONJUNT MONUMENTAL DE SANTIGA

El conjunt edificat de Santa Maria l'Antiga o Santiga es compon de l'església més les construccions dels edificis parroquials que hi són adossats, configurant una estructura tancada de forma quadrangular amb un pati al mig⁹. L'accés principal al temple i el cementiri adjacent a l'església a la banda de ponent i l'hort o terreny annex a la banda de migjorn, acaben de configurar el conjunt monumental. A l'extrem sud-oest del sector, entre ambdós espais exteriors, s'identifiquen les ruïnes d'una petita construcció que actualment no forma part del conjunt cedit a l'Ajuntament.

Les construccions que envolten l'església configuren dues crugies o cossos, clarament diferenciats, que arrenquen d'una primitiva estructura ubicada a l'extrem nord-est del conjunt, diametralment oposada a l'església i identificada com les restes d'una antiga torre de guaita dels s. IX-X. Una estança construïda a la banda sud, entre el cos que defineix la banda est i l'absis de la nau lateral de l'església, acaba de definir l'espai clos del conjunt¹⁰.

Aquest nucli disposa de tres entrades actualment en funcionament. Des de la plaça de Santiga, es disposa de dos accessos: un que dona directament al pati, des del qual s'accedeix a totes les dependències i un altre que accedeix a la planta baixa del cos o ala de tramuntana. La tercera entrada la configura l'accés principal a l'església des del camí que es dirigeix a Can Trompeta. A l'hort o terreny annex, s'hi accedeix des del pati a través d'una porta ubicada a la banda sud i des de l'entrada principal de l'església, vorejant-la pel seu extrem sud-oest.

L'església de Santa Maria l'Antiga està composta per una nau principal i una nau lateral totalment comunicades a través de tres arcs de mig punt. El campanar i una capella lateral de construcció posterior, bastits a la seva banda de tramuntana, acaben de definir el conjunt de culte del complex.

Les dues ales o cossos construïts a l'entorn de l'església, disposen de planta baixa i un pis amb cobertes a dues aigües. Des del pati, una escala dona accés a la planta primera de l'ala est. L'espai entre el campanar, la capella i l'ala de

9. Plànol annex al final del document

10. Costa Trost, Margarita: *Rehabilitació del conjunt històric de Santa Maria l'Antiga. Memòria de la intervenció. Pla director*. Document de treball, inèdit. Juny del 2008

tramuntana, és ocupat per la sagristia, des de la qual s'accedeix directament a l'església a través del campanar i al pati a través d'un petit espai obert, on hi ha construïda una escaleta que accedeix a la planta primera del cos construït a la banda nord. Un antic pou ocupa l'angle sud-est del pati.

Actualment a Santa Maria l'Antiga no s'hi celebra eucaristia a causa del seu malmès estat de conservació que la fa totalment insegura per a la seva utilització. La planta baixa de cos edificat a la banda de llevant era ocupat per la Sala de treballs Fermí Vinyals, creada pel Grup Pro Arqueologia i Història. A través d'una escala construïda en l'angle nord-est del pati, s'accedeix a la seva planta primera on hi havia la rectoria i, més recentment, l'habitatge dels masovers que tenien cura del conjunt. La planta baixa del cos que dóna a la plaça de Santiga, és ocupada per l'entrada i diversos magatzems. La petita escala construïda al costat del campanar, abans esmentada, dóna accés a la seva planta primera, actualment ocupada també per magatzem, en aquest cas, de l'Associació d'Amics de Santiga que manté viva l'activitat cultural a l'indret.

La primitiva estructura bastida a l'extrem nord-est del complex, testimoni de Santiga en període romà, es pot visitar des de la Sala de treballs Fermí Vinyals en planta baixa i està ocupada per la cuina de la rectoria a la seva planta superior.

Tota aquesta estructura que embolcalla l'església de Santiga, abans que rectoria, va ser un important hostel que donava servei al camí reial que anava de Granollers a Sabadell.

Un inusual Santiga nevat on es pot apreciar l'entrada a la rectoria i l'hostal.
Fotografia: Josep Ponsa.

5. DESCRIPCIÓ DE L'ESGLÉSIA DE SANTIGA

L'església de Santa Maria l'Antiga ocupa un espai central en aquest conjunt monumental. Castell i església configuraren durant segles la personalitat del poble de Santiga. Tota aquesta evolució ens ha deixat un edifici de dues naus encapçalades cadascuna per un absis. La solució de la coberta és diferent a cadascuna d'aquestes naus. La de tramuntana es cobreix amb una volta de canó engendrada per un arc apuntat. La coberta de la nau de migdia adopta també dues tècniques constructives diferents: el tram que va de l'absis fins a quasi la meitat de la nau és resolt amb una volta per aresta, i el tram que queda fins als peus de la nau, amb una volta de mig punt. L'edifici té adossat al mur de tramuntana un cos de planta quadrada que forma la torre del campanar.

La nau de tramuntana és la més ampla i és capçada per un absis de planta trapezoïdal, el qual és cobert per una volta de guixeria. La nau situada a migdia és capçada per un absis semicircular cobert per una volta de quart d'esfera. Aquests absis es carreguen en les respectives naus directament, sense cap reclau que els faci d'intermediari. La volta de la nau de tramuntana havia estat reforçada per dos arcs torals, dels quals només en queda un de sencer, el situat més a ponent; de l'altre en queda només el pilar que hi ha adossat al mur de tramuntana. Totes dues naus es comuniquen a través de tres arcades sostingudes per trossos de mur que fan la funció de pilars.

L'accés a l'interior de la capella es fa per una porta situada al mur de ponent de la nau de tramuntana, oberta o modificada l'any 1574, segons un gravat en el llindar. Existeixen dues portes en el mur de tramuntana; una amb arc de mig punt, fet amb dovelles molt ben cairejades i de mida mitjana i situada a un nivell molt més alt que el nivell de terra de l'església. L'altra, amb arc rebaixat, dóna accés al campanar i a la rectoria. La nau de tramuntana era il·luminada almenys per una finestra de doble esqueixada situada en el mur de migdia, sobre una de les arcades que comuniquen amb la nau de migdia. La il·luminació de la nau de migdia, que encara perdura, es fa mitjançant quatre finestres, tres d'una sola esqueixada, que són situades en el mur de migdia, i la quarta, situada en el mur de ponent, que és una bonica finestra germinada molt tardana.

A l'interior es van repicar alguns fragments del revestiment i va quedar al descobert l'aparell dels murs de la nau de tramuntana que, bàsicament, és el general de tot l'edifici, fet amb pedra de paredar de mida mitjana disposat en filades horitzontals més o menys uniformes. Les pedres mostren un treball poc acurat, tot just el necessari per deixar més o menys plana la cara vista. Les pilastres dels arcs torals són fetes de grossos carreus ben treballats. Un d'aquests carreus presenta un treball d'acabat a base d'un picat d'escoda en forma d'espiga¹¹.

11. Lobo, Ricardo.

Detall de la porta modificada el 1574.
Fotografia: Josep Ponsa.

Rosetó de la volta del cor renaixentista.
Fotografia: Josep Ponsa.

Destaquen a l'interior certs elements ornamentals com el manteniment de pintures murals a l'absis de la capella de Sant Joan, a la nau de migdia, d'estil barroc; el cor renaixentista decorat amb quatre elegants figures dels evangelistes i un rosetó a la clau de volta amb la imatge de la mare de Déu de l'Heura. Element important en una església és la pica beneitera que a Santiga és del s. XVI.

Exteriorment només és possible veure el mur de migdia, l'absis de la nau de migdia i el campanar. El mur de migdia, igual que l'absis, presenta un parament llis sense cap mena de decoració i és rematat per una cornisa llisa de bisell dret. Els arcs de les finestres que s'obren a aquest mur són fets d'un sol bloc de pedra, d'on es va tallar l'arc.

Ornamentalment, de l'exterior caldria destacar la portalada renaixentista encapçalada per una capelleta amb la imatge de la Mare de Déu i les tres creus que simbolitzen el calvari al capdamunt de la façana, un calvari barroc. El pati del cementiri conserva un comunidor per tal de fer fora els mals esperits, del segle XVI i un petit conjunt de nínxols de finals del s. XIX, principis del XX, molt probablement dels primers que es van construir.

6. CONCLUSIONS

Pocs indrets de Santa Perpètua de Mogoda contenen l'encant del temps aturat com Santiga i el seu entorn, encant que ha inspirat molts pintors de paisatges. El crític d'art sabadellenc Joan Mates deia del seu conciudadà i pintor insigne Joan Vila-Puig que "mirava el paisatge amb ulls de pagès"¹². Vila-

12. Colita; Sánchez, J.L.; Ricarts, J.: *Temps enrera, portes endins*. Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda, Santa Perpètua, abril de 1993, pàgs. 79-89.

El calvari barroc i el campanar. Fotografia: Josep Ponsa.

Puig va saber retratar la bucòlica nostàlgia del món rural que a Santiga ha sobreviscut, miraculosament, a tocar dels polígons industrials.

Santiga era un poble amb personalitat pròpia en el qual el castell i l'església eren l'epicentre de l'activitat. El castell de Santiga, com ja s'ha explicat, està catalogat com a Bé cultural d'interès nacional i és una propietat privada que representa l'evolució del poder privat, nobiliari en aquest cas. L'església, recentment cedida per la Parròquia a l'Ajuntament, és l'espai on ha evolucionat la religiositat popular.

La història va dotar Santa Maria l'Antiga i els seus habitants de forta personalitat com ho demostra la resistència a la seva agregació a Santa Perpètua de Mogoda.¹³ La necessitat de simplificar l'estructura de l'Estat va conduir els dirigents espanyols a unir els nuclis de població petits als més grans. En el cas de Santiga van considerar que per relació històrica i econòmica Santa Perpètua era el més idoni. S'hi van resistir, però. El 1837 varen constituir una comissió antiagregació que va presentar la instància al Govern Civil argumentant l'antiguitat del poble i la impossibilitat que un règim alliberador com era el sorgit de la revolució de 1812 els eliminés, a banda de tot un seguit de dificultats orogràfiques que van inventar directament com que el Besòs separava ambdues poblacions dificultant-ne la comunicació. Les gestions i protestes del

13. Vilàs Galindo, E.: *Agregacions al segle XIX. El cas de Santiga.* (...). Pàgs. 67-78.

veïnat no van donar fruit i el desembre de 1847 el *Butlletí Oficial de la Província de Barcelona* recollia la definitiva declaració d'agregació.

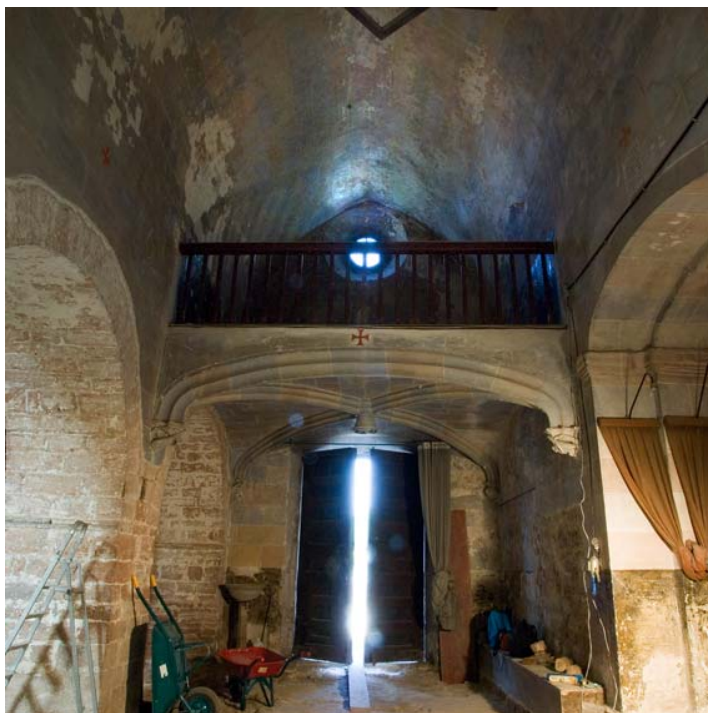
Malgrat tot, la forta personalitat de Santiga s'ha imposat amb el temps i l'indret és un dels més estimats pels perpetuencs i perpetuenques com demostra la quantitat d'activitats culturals que acull, encara que el seu actual delicat estat de conservació les limiti força. La plaça continua configurant i dotant de personalitat el que va ser nucli rural. A l'est de la plaça s'erigeix l'església amb les dues naus descrites, reforçada, dins del seu clos, per unes cases cap a la riera que són la rectoria i l'antic hostel, un jardí a migdia i l'antic cementiri a la porta principal. Història, patrimoni i medi natural es conjuguen a Santiga en harmonia.

Ubicada al bell mig dels Vasos Apolinars que connectaven Granollers i Sabadell en època romana, abundant en aigua; la posició de Santiga i els seus recursos dotaren l'indret d'una privilegiada situació en mig d'un eix de comunicacions important que va permetre desenvolupar-se al màxim a la vil·la romana. En època medieval, el camí reial va substituir la via romana i l'hostal propietat del castell va adquirir notorietat en una via que continuava sent nuclear en aquest eix de comunicacions del Vallès.

Els valors arquitectònics queden patents davant del fet que els successius moments històrics i les seves estructures arquitectòniques representatives es van superposant harmoniosament de manera que el conjunt és un veritable manual d'arquitectura. Des de la vil·la romana fins als nínxols del cementiri de finals del XIX, els diferents moments constructius tenen reflex i poden ser llegits a les pedres o als diferents elements ornamentals que encara conserva el seu interior i exterior; recordem-ho: capella gòtica de Sant Joan amb pintures barroques, el cor elegantment decorat en la seva volta de clau, la pica beneïda del s. XVI, la portalada renaixentista, les tres creus del calvari que coronen la façana principal... Tot plegat explica l'evolució de la història de l'indret i del seu veïnatge.

El paratge de Santiga ha estat preservat de l'expansió urbana de la segona corona metropolitana de Barcelona de manera que ha conservat un espai agroforestal al voltant de l'eix de la riera de Santiga. Activitats agrícoles, abundant vegetació de ribera, important refugi de fauna; dins d'aquest entorn s'aixeca el conjunt monumental de Santiga, dotant l'indret d'un innegable valor mediambiental. La protecció i el manteniment de la màxima naturalitat, compatible amb l'ús social de la zona i els parcs periurbans, ha de ser un objectiu comú per a tots els municipis de la segona corona metropolitana de Barcelona.

La preservació de l'espai necessita, però del màxim suport de la societat civil. En aquest camí de recuperació, la Parròquia de Santa Perpètua va signar un conveni de cessió d'ús a favor de l'Ajuntament el passat 22 de febrer de 2008. Amb aquest gest va desencallar-se un problema important arrossegat d'anys anteriors: la manca d'entesa entre institucions. Salvat aquest obstacle,

Detall del cor renaixentista i les excavacions. Fotografia: Josep Ponsa.

cal cercar la col·laboració extensa per poder assumir l'elevat cost de la recuperació d'aquest patrimoni de tots els perpetuencs. Generalitat i Ajuntament ja han fet les primeres passes sufragant les excavacions arqueològiques i l'avantprojecte tècnic. Ara és el moment de la societat civil amb el lideratge de l'important empresariat perpetuenc. Les prop de 1.400 empreses radicades a Santa Perpètua de Mogoda tenen l'oportunitat d'exercir el patrocini empresarial, entès com un exercici de responsabilitat social corporativa, duta a terme per empreses amb consciència social, amb consciència dels seus deures davant de la seva comunitat. Una empresa del segle XXI ha de tenir present que el patrocini cultural és, també, un mecanisme de comunicació excel·lent amb els seus diferents públics, alhora que és un exercici de responsabilitat social¹⁴.

Amb tots aquests elements, finalment Santiga ha de tornar a esdevenir aquell espai simbòlic per a tota la ciutadania perpetuenc i oferir els seus encantaments naturals i històrics a les poblacions veïnes, conservant i reforçant la seva funció de pulmó verd del Vallès i de pal de paller del patrimoni local.

14. Clotas i Cierca, Pere: *El patrocini empresarial*. LID Editorial Empresarial, Barcelona, 2008, pàg. 25-26.

Bibliografia

- ÁLVAREZ, B. *Santa Maria de Santiga. Fase inicial del seu estudi històric arqueològic*. L'Ordit, anuari del Centre de Recerques i Estudis Mogoda, núm. 2 (edició en premsa desembre de 2008).
- Boletin Oficial del Estado, núm. 125 de 5 de maig de 1949. Decreto de protecció de los castillos de España.
- CANYAMERES, E. *Els masos de Santa Perpètua de Mogoda Santiga (del s. XI al XX)*, 2005. Treball de recerca inèdit, en premsa.
- COLITA; SÁNCHEZ, J.L.; RICART, J. *Temps enrera, portes endins*. Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda, Sta. Perpètua, 1993.
- COSTA TROST, M. *Rehabilitació del conjunt històric de Santa Maria l'Antiga. Memòria de la intervenció. Pla director*. (document de treball inèdit, 2008).
- CLOTAS I CIERCO, P. *El Patrocinii empresarial*. LID Editorial Empresarial, Barcelona, 2008.
- DARANAS, J; IMBERNÓN, N. *Fauna III ocells*. Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda. Quadern d'educació ambiental núm. 6, Santa Perpètua, abril de 2003.
- DARANAS, J; EGEEA, C. *La biodiversitat natural i urbana*. Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda. Quadern de sostenibilitat núm. 2, Santa Perpètua, abril de 2007.
- Grup Pro Arqueologia i Història de Santa Perpètua: *Fulls d'Arqueologia i Història de Santa Perpètua de Mogoda*. Grup pro Arqueologia i Història de Santa Perpètua de Mogoda, Aj. de Sta. Perpètua de Mogoda, 1982, Sta. Perpètua de Mogoda.
- MARTÍNEZ, T RICART, J. *L'arbrat urbà, Santa Perpètua de Mogoda, itinerari per a fer en bicicleta*. Ajuntament de Sta. Perpètua de Mogoda, Quadern d'educació ambiental núm.1. Sta. Perpètua, juny de 1993.
- LOBO, R. *Projecte bàsic i executiu restauració. Fase I església de Santiga*. Memòria, la Seu d'Urgell, 2005.
- RICART, J.; AYMERICH, L.; DíEZ, M.; VILÀS, E. *El que sabem del segle XX. Història de Santa Perpètua de Mogoda, 1900-1979*. Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda, Santa Perpètua, 1999, vol. 1 i 2.
- Pla especial de protecció del patrimoni arquitectònic de Santa Perpètua de Mogoda (PEPPAS-PM). Text refós novembre de 1996. Fitxa de catalogació núm. 29.
- VILAGINÉS, J. *Cavallers, pagesos i templers. Santa Perpètua de Mogoda a l'edat mitjana (s. X-XIII)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat-Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda. Sta. Perpètua de Mogoda, 2007.
- VILÀS, E. *Agregacions al segle XIX. El cas de Santiga, 1836-1847*. Revista Notes del Centre d'Estudis Molletans, vol 18, pàg.67-78, Mollet del Vallès, 2003.
- VINYALS, F. *Notes de la història de Santiga, petit poble del Vallès*. Grup Pro Arqueologia i Història de Santa Perpètua de Mogoda. Sta. Perpètua de Mogoda 1984.

